

IDEGEN CSEMETÉK. FATTYÚ HAJTÁSOK.

Elnéz. „*Elnézve* Erdély autonomiájának közjogi kérdésétől“ stb. (P. Napló.) Germanismus: abgesehen davon. „Elnézem“ annyi mint 1. figyelemmel, hosszan nézem; pl. „Csak elnéztem őket egy darabig, hogy marakodnak; végre is közüjük kellett csapnom“; 2. messze a távolba tekinteni; pl. „Szeme hosszan elnéz a nagy rónaságon“; 3. számításba nem venni, kegyelmesnek lenni; pl. Most az egyszer még elnéző leszek, de többé ilyesmit nem szeretnék hallani. „Valamely *tárgytól elnézni*“ azonban határozottan rossz; a helyes kifejezések ezek: minden tekintet nélkül valamire, tekintetbe, számításba, figyelembe nem véve vmit, nem számítva, nem hozva fel, nem érintve vmit. Az *eltekintve attól* kifejezést nem tekintve (azt) vagy a most idéztek egyike helyett szintén az „abgesehen davon majmolásának tartjuk. (l. a kérdéseket.)

Fölad. „A tiszturakat annyira meghatotta ez az ájtatos tanács, hogy föladták tervöket s csakugyan nem tánczoltak.“ Ez azt akarja tenni, hogy lemondtak szándékukról, elálltak tőle abba hagyták tervöket; de minthogy a németben „ihr vorhaben aufgegeben“ áll, az „újdondász“ úr, a ki bizonyára még szótár segítségével fordít s csak az első jelentést szokta megnézni, a nagy német nemzet ellen való vétéknek tartotta volna másképp fordítani mint *föladták*. E szerint tehát „den geist aufgeben“ lesz — de ne tréfázzunk, nem jó az ördögöt falra festeni.

Lett (határozva). „A régi pályaművek kiadására 1800 frt *lett előirányozva*.“ (A Hon.) A *lett*- vagy *lön*-nek a mult körülírására való használata újabb időben egészen általánossá vált; pedig elég vastag, szembetűnő germanismus, melyet már több ízben erősen megróttak. A körülírt ragozás tudvalelőleg a *va*, *ve* participialis alakkal s a *van* segédigével történik, pl. *szeretve vagyok* (jelen), *szeretve valék* (történeti s folyamatos mult), *szeretve voltam* (végzett jelen s végzett mult), *szeretve leszek* (foly. jövő), *szeretve leendek*, (végz. jövő). A német „ich wurde geliebt“-ben a *wurde* korántsem annyi mint a latin *fiabam*, hancm *eram* (amatus); ez pedig magyarul: *valék*. Hogy a *werden* egyszersmind azt is jelenti, a mit a latin *feri*, az igaz; de hogy e különbséget az A Hon akademiái referense s vele együtt más referensek és nem referensek nem tudják, az még igazabb. „Az *lön* v. *lett* határozva“ helyett tehát azt mondjuk: határozattá lett, határozatba ment, azt határoztták, vagy más kitétel hiányában szenvedővel: az határozttatott.

Ő Fölségeik. „A király és királyné *Ő Fölségeik* többször szoktak sétálni a várkastán.” (Haladás.) Már a mult számban (143. l.) fel volt említve, vagy új magyarosan: *fel lön említve*, hogy a több birtokosnak birtokát kifejező szó a magyar nyelvben egy birtokú alakban marad, ha csak egy-egy van belőle minden birtokosnak; pl. a hegyek *orma*, a fák *koronája*, az emberek *nyelve*, nem pedig *ormai*, *koronái*, *nyelvei*. Azt kell tehát néznünk, hogy a „fölség, méltóság, nagyság”, olyan valami-e mint a „nyelv”, a melyből minden embernek csak egy jutott. Mi azt hisszük, hogy egy nagyságos úrnak lehet ugyan több nagy érdeme, de ép ezen több nagy érdeme következtében lesz egyszer mindenkorra nagygyá, kap egy nagyságot. Azért ha több nagyságos úrról beszélünk is, bizony csak azt mondjuk: *ő nagyáguk*, nem pedig *nagyságaik*.

Névnapja. „Somssich Pált *névnapján* a ház összes tagjai melegen üdvözölék.” (M. Politika) „Márczius 2-án lehet *névnapok*.” (Ellenőr.) Erről a fonákságról ismételjük azon észrevételeinket, a melyeket már egyszer megtettünk.

„Az összetett főnevek ragozására nézve, ha köztük birtokviszony van, meg kell jegyezni, hogy kettős birtokviszony beálltával mind a kettő fölveszi a személyragokat; még pedig a közvetlen birtok az illető személy ragait, a közvetett pedig a harmadik személyét: például: *agyvelő*, annyi mint az *agynak* a veleje; ez egyszerű birtokviszony. Ha most még egy újabb birtokviszony áll be, ha t. i. meg akarom mondani, kié ez az *agyvelő* agynak a veleje, okvetetlenül az „*agyat*” is kell személyragoznom. Tehát: megrázkodott az *agyam* veleje, nem pedig az *agyvelóm*; valamint: Az *ám* az *eszed* veleje! nem pedig *éssvelőd*. „Azok csak a csalárd prédikátorok *agya*velejében koholt találmányok. (Pázm.) *Eltörött a kutam géme*. *Úgy ballag ki az utczára, sok ember szemelättára*. *Be van az én szüröm ujja kötve Kerek az én subám alja*. *Vérzik az én szivem tája*. *Mit csinál a házad népe?*” (Népdal.) Helytelenek tehát az efféle kifejezések: *Szempillámon* köny rezgedez. *A zsvány halkan, lábujjhegyén* közeledék *martaléka* felé. *A zsandár megcsipte őt fiültövéen*. *Szengödrei* beesvék. *Orrlyukai* kitágulvák. *Lábszárai* bő bugyogóban vesznek el. *Aztán csak megengedi mindenki, hogy e kettő között: Bevágta a tyúkom szemét s bevágta a tyúkszememet — bicsaklik a lovam lába, s elbicsaklik a lólabám — betört a samaram feje, s betört a samárfejem, ha néha ugyan nem is sok, de valami különbség csak mégis van. Nagyon természetes azonban, hogy ez a szabály megszűnik, ha a jelző*

főnév nem birtokos, hanem melléknév vagy tárgy helyét pótolja; pl. lép vesseim, rézedényed, kőházai; szemfedőmet, hasrágása, szófogadástok. Sőt még néha a főntebbi esetben is; de csak akkor, ha csupán a jelzett, nem pedig a jelző név is birtoka valakinek; pl. *Órakulcsomat*, (melyet tegnap találtam volt), elvesztettem. *Szemgolyódat*, (melyet a mézárósnál vettél), most viszi a macska. Vigyázz, elveszted az ing gallérodat!“ Szg.

„**Kivan:** es ist aus. Magyarúl vége van.“ (Nyelvőr 51. l.) Veszprémben s máshol is a Dunán túl ez is járja: lévan, pl. Ne huzódozzá sokat, gyere velünk, asztán levan. Alku, tanácskozás, vitatkozás végeztével szokás mondani: Czitera fűrész, levan az egész. Ajánljuk az irodalmi nyelv figyelmébe.

Hegymögi. A mi gyom, azt gyomláljuk, de a mi a nyelvszokásból igazolható, az ellen ne szálljunk síkra. Az *ász, ész* képző igéhez nem járulhat (tehát nem *költész, festész*, hanem *költő, festő*): azért azonban a *merész, vakmerész* szó ellen nem tehetünk kifogást, minthogy országszerte járja. Ezeket: *fülali, libameli*, stb. nem fogjuk helyeselhetni, tudunkra nem is akarja használni senki, s reméljük, ezentúl sem fogja. De helyeselni kell ezeket: Jordán elvi föld, havas elvi háború, hegy m ö gi. Ez utóbbira nézve a Tájszótárban olvassuk: „Möge, hátulja vminek. Kemenesali szó.“ A nagy Szótárban pedig: „M ég v. mög, clavult fn., ma csak harmadik személyraggal, pl. ház mege, kemence mege, ajtó mege, azaz hátsó oldala, Fölveheti a tárgyragot is.“ Azonfölül „Hegym ég 1) hegy m ö g ösz. fn. A hegynek mögötte lévő hely, hegy hátulja, túlsó része, hegy elve. Hegym ég 2) falvak Borsod . . . Gömör megyében“ és „Hát m ég falu Bereg megyében.“ Ehhez iktatok még egy adatot Esztergomban is van hegy m ö g mint helynév, és határozottan a hegy utolsó részét, lejtőjét teszi; sőt az ott termő bort hegy m ö gi bornak mondják. Azt véljük hát, hogy az ultramontánokat lehet hegy m ö gi e k n e k mondani.

STEINER ZSIGMOND.

Hegymögi. E szó a multkor érdemetlen került e rovatba. Se alkotása, se használata ellen nem lehet semmi kifogásunk. Nem új csinálmány, nem „hegy mögötti“-ből lett, hogy annak egy-két bordáját kiszédték, hanem „hegy mög“-ből; „hegy mög“ pedig régi jó szó, s jelenti a hegy mögött levő helyet. Él mint helység neve is Gömör megyében (Lukovistye, Magyar-Hegym eg, Tót-Hegym eg); „mög“ maga is előfordúl még a

nép nyelvén, s Arany használja is Buda halála 110. lapján (X. ének 10. v.):

Azalatt a bérczek rengetegit mászszuk,
Szaporán a hús völgy m ö g e i t vadászszuk.

Látni való tehát, hogy „hegymögi“ csak olyan jó, mint akár „túl a hegyi“ vagy „hegyentúli“; sőt úgy hiszem jobb, mert szokatlanabb levén, inkább szolgálhat az ultramontán-féle fogalom kifejezésére, mint ama kettő, hol az eredeti értelem nagyon is kirívó, s nagykönnyen félreértést okozhat.

PONORI TEWREWK EMIL.

Hegymögi. A „Nyelvőr“ II. füzetében T. A. úr a fattyúhajtások közé sorolja a „hegymögi“ szót. Ezen hibás vélemény ellen kötelességemnek tartom felszólalni. Gömör megyének a palóczság felé eső részében ugyanis létezik egy H e g y m ö g nevű falu, mely nevét minden bizonynyal onnan vette, mivel a h e g y e k m ö g ö t t fekszik, s melyet réges-régóta e néven neveznek. Világos tehát, hogy nem származhatik a nyelvújítás korából.

BAMBÓCZY.

K É R D É S E K.

17. *Elkövet.* A *követ* igének biztos származtatása végett kívánatos volna tudni, vajjon az ilyen szólás: *elkövette* v. *elkövetelte* a pénzt (azaz „elköltötte“) ismeretes-e még valamely vidéken?

18. *Belül, kívül.* Mely vidéken lehet hallani *belül* helyett *bevil*, *bévil*? S az országszerte divatozó *kívül* helyett nem fordul-e még valahol elé a *kilül* (*kilöl*) vagy *külül* (*külöl*) szóalak, a mely csak egyik régi nyelvemlékben található?

19. *Mez.* Nagy-Szalonta vidékén él még a nép bizonyos szólásokban a kérdő névmás *mi* helyett egy *mez* alakkal, melynek eddig sem a régi sem az újabb irodalomban semmi nyoma nem akadt, melynek hajdani létezését azonban egyéb névmásalakok analogiájából egész biztossággal lehetett következtetnünk. (Lásd erről Nyelvőr: 62. l.) A szólások, melyekben ezen kérdő *mez* szó előfordúl, Arany János úr szives értesítése szerint, ilyenek: *mez iránt* van a falu? *mezen* kell e tón keresztül menni? Ily népnyelvbeli szólások alapján alkalmazta is egyszer Arany J. e *mez* szót a Nagydai Czigányokban (III. ének vége felé):

Nem is tud más ember könnyen hozzátvetni
Szeme járásából, *mez iránt* fog ütni?